

## Meriselitys katkenneista kirkkosuhteista, tempeliraunioiden savutessa

**Juha Meriläinen: *Putinin alttaripoika. Patriarkka Kirill ja Venäjän pyhä hyökkäyssota.* Helsinki: Otava, 2023. 381 s. ISBN: 978-951-1-47636-8.**

Luin *Putinin alttaripojan* innoissani ja erään ennako-oletuksin. Ajankohtaiseen, karikoiseen kansainväliseen kirkkopoliittiseen aiheeseen tarttunut Juha Meriläinen on paitsi Helsingin yliopiston yleisen kirkkohistorian dosentti, myös arkkipiispa Tapio Luoman teologinen erityisavustaja. Syntyy odotus lukea hänen teostaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, jolle *ex cathedra* -puheenvuorona, niin kuitenkin arvovaltaisena selontekona siitä, miten ja mihin sen ja Venäjän ortodoksikirkon välinen perinteikäs vuoropuhelu (kuten oppineuvottelut) kariutui. Tällaista itsereflektiota kirja ei nähdäkseni sisällä. Sen sijaan se selostaa viimeaikaista kirkkojenvälistä vuoropuhelua laajemmasta länsimaisesta näkökulmasta, erityisesti osiossa Patriarkka järkyttää kristikuntaa (268–282). Osio on huolellinen ja hyödyttää laajempaa lukijakuntaa, jolle kansainvälisen kirkkopoliittikan vaiheet ovat vieraampi asia.

Olipa teos virallinen luonteeltaan tai ei, ainakin se on punnittu, pätevästi taustoitettu ja jäsenelty. Siten se on erinomaisen luettava kokonaisuus. Aivan kuten aiemmin vuonna 2023 ilmestynyt Heta Hurskaisen ja Teuvo Laitilan *Ukraina on meidän! Kirkot ja politiikka Ukrainan ja Venäjän suhteissa*, myös *Putinin alttaripoika* käy läpi Venäjän ortodoksikirkon historiaa, erityisesti jälkineuvostolaisen ajan kehityksessä. Otsikot ovat taitavia. Varsinkin ensimmäisessä luvussa Vauraus ja valta, jonka alaotsikot ovat Kultainen kello, Historian suurin varkaus?, Venäjän Golgata, Kirkko ja KGB sekä Tupakkaa, alkoholia ja öljyä. Ne välittävät kehitystien ulkonaiset ja erityisesti skandaalinomaiset käännteet aivan odotusten mukaisesti. Kyseiset skandaalit on tosin raportoitu jo moneen kertaan.

Seuraavat pääluvut ovat: Venäjän ortodoksisen kirkon nousu, Uskonnollisen nationalismen monet kasvot, Putinin Venäjä, Kirkko venäläisen maailman suojelijana, Ongelman yhteinen his-

toria, Taistelu Ukrainan sielusta sekä Hyökkäys syntiä ja länsimaisia arvoja vastaan. Teos käy järjestelmällisesti läpi Venäjän ortodoksikirkon tärkeitä dokumentteja, kuten Ortodoksiset ihmisoikeudet -otsikon alla mainitut kannanotot (153–161). Meriläinen toteaa, että ottaessaan peiliksi läntiset yhteiskunnat, Venäjän ortodoksikirkko ei edes ”pyrkinyt tasapuolisuuteen, saati itsekriittisyyteen. Ortodoksista käsitystä ihmisarvosta ja ihmisoikeuksista tarkasteltiin ihanteiden kautta, länsimaita inhorealismien kautta” (159). Kirjoittajan mukaan länsimaiselle ihmiselle on vaikeaa ymmärtää, miksi keskustelut moraalista ja ihmisoikeuksista näyttävät Venäjän ortodoksikirkossa kulminoituvan kysymykseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä samalla, kun abortit ja alkoholismi jäävät vähälle huomiolle (167).

Tämä väite ihmetyttää. Abortit ovat Venäjällä oikeasti todella kuuma aihe. Abortit ovat rajusti vähentyneet verrattuna neuvosto-aikaan, mutta toisaalta niiden nostaminen nykypoliittikan agendalle, jota Venäjän ortodoksikirkon ylin johto vahvasti tukee, on hyvin esillä. Aborttien vähentämisyrityksillä ja vaihtoehtoja tarjoamalla tuetaan perhepolitiikkaa omassa maassa ja tehdään samalla konservatiivista ulkopoliittikkaa muun muassa trumpilaisten *pro-life*-aktivistien kanssa, kuten Kristina Stoeckl ja Dmitry Uzlauer ovat tuoneet esille artikkelissaan ”Strategies: The Russian Orthodox Anti-Abortion Discourse in a Transnational Context” (2022).

Mitä tulee alkoholismien vähäarvoiseen paikkaan Venäjän ortodoksikirkon agendalla, se kenties liittyy kontekstiin: veriseen hyökkäyssotaan lähetettävälle tuskin olisi viisasta mennä heristämään sormeja ja vaatimaan raittiuslupausta. Veteraanit kärsivät sotatraumoista, joita lääkitään viinalla, huumeilla ja puretaan muun muassa perheväkivallalla, josta ei helposti rangaista. Ortodoksisen perinteeseen ei ole kuulunut paheskua alkoholia. Iloa viinasta on jopa väitetty perusteluksi, joka sai pyhän Vladimirin Venäjän kasteen myytissä valitsemaan itäisen riituksen. Vaikka kaikki olisi sepitettä, ei se muuta asiaa.

Entä sitten antigender-lobbaus, miksi se on niin suosittua? Kahteen edelliseen, aborttiin

ja alkoholismiin, verrattuna sille on helpoiten saatavissa kannatusta eli se on suurin yhteinen nimittäjä traditionaalisten kristittyjen perhearvojen puolustajien kesken globaaleissa taistoissa. Jälkimmäisistä amerikkalaiset äärikonservatiivijärjestöt ovat kiinnostavimpia. Mainittujen lisäksi venäläisiä ja amerikkalaisia yhdistäviä aiheita ovat evoluutioteorian kyseenalaistaminen, kotikoulut ja rokotevastaisuus (vrt. Kristina Stoecklin ja Dmitry Uzlanerin kirja *The Moralists International: Russia in the Global Culture Wars*). Venäjä on tiivistänyt konservatiivirintamaa myös muiden kulttuuri-identiteettien (islam, muut ei-länsimaiset uskonnot) kannattajien parissa. Läntisen arvomaailman kannattajia on arviolta kaksi miljardia, muun maailman asukkaita puolestaan kuutisen miljardia. Tämän lähtötilanteen mainitsi hiljattain myös tasavallan presidentti Sauli Niinistö A-Studio haastattelussa 18.10.2023. Jos lähtötilanne on 1:3, ei venäläisen antigender-lobbauksen ole kovin vaikea perustella hyödyllisyyttään. Rahoitusta löytyy muun muassa valtioapparaatille uskollisten raha- ja *think tank*-miesten Vladimir Jakuninin ja Konstantin Malofejevin pesuloista.

Kirjasta jäin, aluetutkijan pipo päässäni hieräen, kaipaamaan laajempaa perehtyneisyyttä Venäjän yhteiskunnan moniulotteisuuteen.

Konservatiivinen käänne on niin paljon muutakin kuin vuodenvaihteen 2012 tapahtumat ja mielenosoitukset Putinia vastaan (121). Aluetutkimuksella olisi kirkon tutkimukselle annettavaa. Suositeltava perusteos on Markku Kivisen ja Brendan Humphreysin toimittama *Russian Modernization, A New Paradigm* (2021), erityisesti sen viides luku, joka niveltää yhteen anomian, desekularisaation ja konservatiivisen käänteen komponentit.

Taistelu Ukrainan sieluista on ydinkysymys *Putinin alttaripojalle*, niin kirjassa kuin Moskovan patriarkka Kirillille, johon luonnehdinta viittaa. On vaikea olla eri mieltä siitä, että hyökkäyssota pakotti sitä ennen varsin arvokonservatiivisen Ukrainan kirkollisen johdon tekemään syvällistä, myös arvopohjaista pesäeroa Moskovaan. Jälkimmäisen johdolla ei ollut estoja pommittaa esimerkiksi omaan jurisdiktioonsa kuuluvaa Odessan katedraalia raunioksi viime heinäkuussa, kaiken muun terrorin ohessa. Sitten kun aseet joskus vaikenevat, sitten kun veren ja rahan vuodatusta säätelevät hanat sulkeutuvat, on edessä toisenlaiset keskustelut.

**Elina Kahla**  
Helsingin yliopisto

## Harmaan kaksikymmentä sävyä

**Andrei Kurkov: *Harmaat mehiläiset*. Suomentanut Arja Pikkupeura. Helsinki: Otava, 2023. 356 s. ISBN 978-951-1-46481-5.**

”Maailma tuntuukin toden totta laajalti unohtaneen Ukrainan ja sen sodan, niin kuin se aina unohtaa ’hiljaiset’ päättymättömät konfliktit.” (5)

Sitaatti on ukrainalaiskirjailija Andrei Kurkovin esipuheesta alkuaan vuonna 2018 ilmestyneen romaaniinsa englanninkieliseen laitokseen. Nyt ilmestyneen suomennoksen lukijan silmissä väittämä vaikuttaa vanhentuneen, mutta toimii muistutuksena globaalin mielenkiinnon häilyvyydestä. Lisäksi se korostaa sitä, että unohdetun rintaman rajamaille sijoittuvaa kirjaa lukee vuonna 2023 väistämättä eri tavoin kuin sen alun perin ilmestyessä.

Venäjäksi kirjoitettava Andrei Kurkov (s. 1961) on yksi Ukrainan suosituimmista nykykirjailijoista. Tuotteliaan kirjailijan teoksista on aiemmin käännetty suomeksi vain yksi, *Kuolema*

*ja pingviini* (Otava 2006, suom. Eero Balk). Nyt suomennettu *Harmaat mehiläiset* kertoo Donbasin harmaalle vyöhykkeelle separatistien ja Ukrainan armeijan linjojen väliin jääneen Sergei Sergeitšin – tuttavallisesti pelkkä Sergeitš – elämästä kolme vuotta sodan alkamisen jälkeen. Pikku Starhorodivkan kylän asukkaat ovat pommien putoamisen jälkeen paenneet kuka minnekin. Päähenkilön seuraksi kylään on jäänyt vain viereisellä kadulla asuva vanha lapsuuden vihamies Paška, josta erimielisyyksistä huolimatta kehkeytyy hänen tärkein ystävänsä.

Työkyvyttömyyseläkkeelle jääneen entisen hiilikäivosten turvatarkastajan ja nykyisen mehiläishoitajan Sergeitšin mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea hänen mehiläisiinsä. Sodan häly on muuttunut osaksi arkista äänimaisemaa. Ilman sähköjä uutisipimennossa elänyt mies ei ole poliittisia kysymyksiä juuri pohtinut: ”Sota oli herättänyt hänessä jonkinlaisia hämmennystä ja tehnyt hänet yllättäen välinpitämättömäksi